

REVITALIZACIJA KOPRIVNIČKE RENESANSNE TVRĐAVE: PROBLEMI, MOGUĆNOSTI I SMJERNICE

Koprivnica je nastala na istoimenom potoku koji i danas protječe središtem grada. Tijekom razvijenoga srednjeg vijeka svojim je povoljnim strateškim položajem preuzela nadzor nad važnim križištem putova te se od jednog manjeg varoša (trgovišta) postupno preko kasnosrednjovjekovnoga utvrđenja s kaštelom razvija u središnju utvrdnu u Podravini u obliku renesansne tvrđave. Danas su u središtu Koprivnice prepoznatljivi ostatci te renesansne tvrđave, očuvani u skromnom obujmu u njezinu jugoistočnom dijelu, a koji se već više od dva desetljeća pokušavaju obnoviti i revitalizirati.

UVOD

O mogućim razlozima nastanka Koprivnice u 12. stoljeću detaljno je pisao Ranko Pavleš,¹ a u izučavanju tipološkog razvoja koprivničke tvrđave postoji uistinu velik broj kartografskih, arhivskih i povijesnih dokumenata pa je shodno tome već mnogo puta pisano kako s povijesnog tako i s urbanističkog stajališta.²

¹ Ranko PAVLEŠ, "Razlozi i uvjeti nastanka Koprivnice i njeno mjesto među srednjovjekovnim urbanim naseljima", *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, VI/11, Koprivnica, 2007., 88.-106.

² Rudolf HORVAT, *Poviest slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice*, Zagreb, 1943.; Ljubica BAKRAČ, "Prilog istraživanju koprivničkih utvrda", *Zbornik za narodni život i običaje*, 49, Zagreb, 1983., 27. – 44.; Leander BROZOVIĆ, *Grada za povijest Koprivnice*, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 1978.; Nada KLAIĆ, *Koprivnica u srednjem vijeku*, Centar za kulturu, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 1987.; Dragutin FELETAR, *Podravina. Općine Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti. Knjiga I: Povijesno-geografski pregled od paleolita do 1945. godine*. Centar za kulturu, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 1989.; Ratko VUČETIĆ, "Prostorni razvoj srednjovjekovnih kraljevskih gradova u Podravini", *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, II/3, Koprivnica, 2003., 133.-141.; Hrvoje PETRIĆ, *Koprivnica u 17. stoljeću*, Meridijani, Samobor, 2005.; Mirela SLUKAN ALTIĆ, *Povijesni atlas gradova III. svezak - Koprivnica*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2005.; Ranko PAVLEŠ, "Pokušaji prikaza koprivničkih srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih utvrda", *Podravina: časopis za mul-*

Takav oblik fortifikacijske arhitekture jedan je od najvećih poznavatelja srednjovjekovne obrambene arhitekture Milan Kruhek definirao ovako: "Tvrđava je složen sustav utvrđenja građen s naglašenom namjenom obrane protiv mogućega neprijateljskog napada vatrenim oružjem, branjena iznutra stalnom vojnom posadom, jednako naoružana vatrenim oružjem. Tvrđava može biti i cio vojni grad zaštićen sustavom renesansnih bedema, bastiona, tvrđavskih graba i drugih im pridodanih obrambenih objekata. Tako utvrđeni vojni grad ili samo tvrđava jaka vojnog garnizona podiže se uvijek na strateški vrlo važnim položajima i mora služiti obrani širokih ugroženih područja".³ Istovremeno Kruhek iznosi tvrdnju kako se najbolji hrvatski primjeri tvrđava nalaze u Karlovcu, Koprivnici, Križevcima i Varaždinu. Među navedenima jedino je varaždinska tvrđava uklopljena u život grada i iskorištena u kulturnom turizmu. Tamo su provedena i određena arheološka istraživanja, dok su ostale ili nedovoljno revitalizirane ili u nekim ne tako davnim vremenima "srađnjene sa zemljom" uslijed širenja modernih gradskih četvrti.⁴

U posljednje se vrijeme stvari polako pomiču s mrtve točke i rekao bih kako se ukazuje tračak nade u istraživanju i revitalizaciji kontinentalnih renesansnih tvrđava.⁵ U radu će se prikazati revitalizacijska situacija oko koprivničke tvrđave, kakvi su se idejni prijedlozi u proteklim desetljećima pojavljivali te s kakvim se problemima suočava danas.

KRATKI POVIJESNI OKVIR

Prvi put se ime Koprivnica kao potok u obliku *Quopurnicha fluv.* spominje u ispravama kralja Andrije II. početkom 13. stoljeća (1207),⁶ a kao naselje 1272. godine u darovnici mladog kraljevića Ladislava IV. Kumanca.⁷ Tom se prigodom Koprivnica navodi kao *castrum Kapurnicha* pa je lako moguće kako je na neki način naselje (trgovište) već utvrđeno, a dodatna potvrda tome vidljiva je u potrebi navođenja kaštelana Bakalera. Krajem 13. stoljeća (oko 1292.) u Koprivnicu na poziv bana Henrika Gisinga dolaze franjevci koji ubrzo grade novi samo-

---

tidisciplinarna istraživanja, IX/17, Koprivnica, 2010., 53-85.

³ Milan KRUHEK, *Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1995., 32.

⁴ Marina ŠIMEK, "Arheološka istraživanja varaždinske utvrde i projekt Bastion", *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, VII/13, Koprivnica, 2008., 5-21.

⁵ Robert ĆIMIN, "Interpolacija arheologije u društvo. Mogućnost prezentacije arheoloških lokaliteta u Podravini", *Podravski zbornik*, 39/2013, ur. Robert ĆIMIN, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2013., 185.-187.

⁶ CD, III, 1207.,72.-73.

⁷ CD, VII, 1272., 149.

stan i župnu crkvu Blažene Djevice Marije, što je vjerojatni pokazatelj određenog stupnja centraliteta tadašnje Koprivnice.⁸ Početkom 14. stoljeća Koprivnica se prometnula u urbano središte Podravine i to kao vrlo značajan grad u srednjovjekovnoj Slavoniji. Vidljivo je to iz dokumenta 1308. godine kojim je Koprivnica izgrađena općina u kojoj su uređeni upravni i pravni odnosi, teritorij grada i porezni sustav.⁹ Takav razvoj kulminira 1353. godine kada herceg Stjepan Koprivnici izdaje povlasticu kakvu imaju kraljevski gradovi kao i pravo utvrđivanja grada (*civitas*).¹⁰ Tim se postupkom grad polako izdvaja iz vlastelinstva što je rezultiralo proglašenjem Koprivnice slobodnim, kraljevskim i glavnim gradom (*liberae et regiae civitatis Caproncensis*) 1356. godine kraljevskom poveljom Ludovika I. Anžuvina, po uzoru na povelju zagrebačkog Gradeca iz 1242. godine.¹¹ U principu se tim proglasom potvrđuje ranija Stjepanova povelja, no uz dodavanje prava na trgovanje ponedjeljkom na gradskom trgu i oporezivanje građana.¹² U 15. stoljeću grad se predaje zagrebačkom biskupu Ivanu Albenu, a potom potpada u ruke obitelji Celjski, Ivana Vitovca, Matije Korvina i obitelji Ernušt te ulazi u sustav Vojne krajine.

Od jednostavnog utvrđenja četvrtastog tlocrta s izdvojenim drvenim Ernuštovim kaštelom početkom ranoga novoga vijeka postupno nastaje ratna bastionska tvrđava. Godinu dana nakon poraza na Mohačkom polju u Koprivnici je održan sabor (1527.) na kojem je među ostalim donesena važna odluka za koprivničko utvrđenje. Koprivnica je, naime, postala jednim od državnih prioriteta, a ubrzo su se pojavili prijedlozi njene modernizacije s pet bastiona, ali je na kraju na temeljima starog drvenog kaštela izgrađena nova tvrđava sa četiri bastiona. Za to su angažirani talijanski graditelji koje je financiralo Carsko vojno vijeće iz Graza, koji su među ostalim radili i na uređenju varaždinske utvrde.¹³ No, takva je tvrđava ubrzo podvrgnuta adaptacijama prema tzv. "staronizozemskoj fortifikacijskoj školi" pa početkom 17. stoljeća postaje najsuvremenijom protuosmanskom utvrdom između Drave i Save. Očito je obrana južnih gradskih vrata, do kojih se do tada pristupalo drvenim mostom, bila vrlo ugrožena pa je preoblikovanje bastiona već nakon 30-ak godina bilo jedino moguće rješenje. Most

---

⁸ Paškal CVEKAN, *Koprivnica i Franjevci: povijesno-kulturni prikaz dolaska i djelovanja Franjevac u Koprivnici prigodom jubileja sedam stoljeća pojave sinova brata Franje Asiškog u Koprivnici*, Koprivnica, 1989., 55.

⁹ M. SLUKAN ALTIĆ, n. dj., 30.

¹⁰ CD, XII., 1353.10.III., 149.

¹¹ CD, XII, 1356.4.XI., 373.-375.

¹² Treba napomenuti kako se ta povlastica (ili pravo) u Koprivnici održala do današnjih dana, a isto se tako 4. studenoga obilježava kao Dan Grada Koprivnice.

¹³ M. ŠIMEK, "Arheološka istraživanja varaždinske utvrde", 6.

se uklanja, obrambeni jarak zatrpava, uška bastiona pomiče prema zapadu čime se zaklanjaju gradska vrata, a takvom je prilagodbom najosjetljiviji dio tvrđave postao zaštićeniji.

KONZERVATORSKE STUDIJE OBNOVE TVRĐAVE

U takvom obliku tvrđava se uz manje popravke i promjene nalazi sve do sredine 19. stoljeća kada uslijed širenja središta modernog grada polako nestaje. Njeni su bedemi postupno rušeni, a opkopi zatrpavani u razdoblju od 1862. sve do 1923. godine, dio po dio. Generalno uklanjanje preostalih dijelova bedema zaustavljeno je 1959./60. godine "Idejnom studijom Urbanističkog plana Koprivnice" urbanista Ivana Layu s konzervatorskom podlogom Marije Planić - Lončarić.¹⁴ Tek pukom srećom, do danas su nam očuvani jugoistočni bastion sa zemljanim bedemima, 2 revelina, širokim opkopom i južnim Gradskim vratima.¹⁵

Prvi program revitalizacije započeo je 1992. godine, a obuhvaćao je stvaranje velikog bedemskog vodenog parka – perivoja i "Muzeja na otvorenom".¹⁶ Prema prijedlogu Loranda Klemenčića namjera je bila revitalizirati tvrđavu u najvećem mogućem opsegu i povezati ju s barokno-klasicističkom jezgrom grada Koprivnice. U biti je to obuhvaćalo rušenje neprimjerenih novijih građevina, restituciju/rekonstrukciju nekadašnjih zgrada te vraćanje vode u opkop tvrđave. Takva se revitalizacija trebala prostirati na oko 40.000 m², a predložen je potpuno novi model financiranja kroz ideju "Novi pristup financiranja i realizacije revitalizacije kulturnog spomenika povijesne gradske jezgre kroz donacije i dragovoljni rad građana i Udruga građana" uz mogućnost davanja koncesija prilikom gradnje većih građevina.¹⁷ Čitav je projekt zamišljen megalomanski, preambiciozno i nedovoljno realno pa je tijekom narednih nekoliko godina polako stavljen u drugi plan. Što se tiče jugoistočnih dijelova bedema, predloženo je vraćanje zemljanih bedema na zgradu Oružane (Gradska vrata), ispred kojih bi se nalazila šetnica te drveni most nad opkopom.¹⁸

---

¹⁴ Zlatko UZELAC, Damjan UZELAC, *Urbanističko-konzervatorska studija i prijedlog obnove prostorne cjeline jugoistočnog bastiona grada Koprivnice*, elaborat, Zagreb, 2011., 26.-27.; Zlatko UZELAC, "Tvrđava Koprivnica. Prijedlog zaštite, restauriranja i rehabilitacije očuvanog dijela koprivničkih bedema", *Podravski zbornik*, 37, ur. Dražen ERNEČIĆ, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2011., 50.

¹⁵ Taj se prostor u Koprivnici naziva "Bašća" što po jednima dolazi od riječi bastion, a po drugima od slavonske riječi za vrt.

¹⁶ Lorand KLEMENČIĆ, "Program revitalizacije jezgre s prezentacijom koprivničke tvrđave", *Podravski zbornik*, 29/2003, ur. Dražen Ernečić, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2003., 60.-76.

¹⁷ L. KLEMENČIĆ, n. dj., 69.

¹⁸ L. KLEMENČIĆ, n. dj., 72, Slika 19-20.

Za potrebe revitalizacije Gradskih vrata od Muzeja grada Koprivnice (Igor Kulenović) su 2001. godine naručena iskopavanja unutar zgrade tzv. Oružane i na prostoru južno od nje.¹⁹ Iskopavanja su podarila nekoliko novih podataka o vremenu gradnje i načinu korištenja zgrade, a bila je podloga izradi nove studije o obnovi koprivničkih bedema u njenoj mlađoj fazi početkom 17. stoljeća u koautorstvu Andreja Žmegača i Davorina Stepinca.²⁰ Tom se studijom zagovara vraćanje jugoistočnih dijelova bedema u mlađoj fazi tvrđave kada je most uklonjen, vrata zazidana, uška bastiona pomaknuta pred Gradska vrata, te su dodani predbedem i revelini. Sve se to zbilo najkasnije do 1615. godine, kada je dovršena cijela tvrđava, a koprivnički revelini bili su prvi uopće izgrađeni u Hrvatskoj. Bilo je to nešto što su konzervatori u obnovi tvrđave željeli posebno naglasiti. Spomenuta revitalizacija nije obuhvaćala prostor današnje tržnice, odnosno sjeverne dijelove tvrđave kao što je ranije predložio Klemenčić, već je bila lakše izvedbena i mnogo realnija.

U narednih 10-ak godina postupno je obnavljana zgrada Gradskih vrata, a s pravom se revitalizacijom bedema nije niti započelo. Tako je do danas na Gradskim vratima promijenjeno krovište (crijep biber s patinom), smanjena su prozorska okna uokvirena kamenim ertama, izvedena je fasada, a u prizemlju su rekonstruirani križno-rebrasti svodovi s masivnim nosivim stupovima i postavljena masivna drvena dvokrilna vrata. U travnju 2011. godine Grad Koprivnica, uz pozitivno mišljenje Konzervatorskog odjela u Bjelovaru (MKRH – Uprava za zaštitu kulturne baštine), prihvatio je najnoviju studiju o revitalizaciji ostataka koprivničkih bedema u koautorstvu Zlatka i Damjana Uzelca²¹ čime je zapravo pokrenut potpuno novi projekt revitalizacije tvrđave. Posljednjom studijom pomireni su svi do danas očuvani dijelovi tvrđave: zgrada Gradskih vrata s donjim dijelovima iz 1484. godine i krovijem iz 1714. godine, uška Đurđevačkog bastiona iz starije faze s drvenim mostom te predbedemi i revelini s opkopom iz mlađe faze tvrđave (oko 1615.). Upravo je ta slojevitost u ovom trenutku najprihvatljivije rješenje i najveća snaga tog nepokretnog kulturnog dobra koja može svjedočiti o višestoljetnim promjenama koje su se zbivale u obrambenoj arhitekturi grada Koprivnice.

Reklo bi se kako su kartografski i povijesni izvori dovoljni u provođenju takvog projekta, no ipak su smjernicama konzervatora od Muzeja grada Koprivni-

---

¹⁹ Igor KULENOVIĆ, "Arheološka istraživanja na lokalitetu Oružana u Koprivnici", *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, 1/2, Koprivnica, 2002., 153.-165.

²⁰ Andrej ŽMEGAČ, Davorin STEPINAC, *Zgrada Oružane i jugoistočni bastion koprivničke tvrđave (Povijesno-građevni razvoj i vrednovanje. Prijedlog konzervatorskih smjernica. Idejno rješenje obnove)*, elaborat, Zagreb, 2002.

²¹ Z. UZELAC, D. UZELAC, n. dj.; Z. UZELAC, n. dj.

ce naručena zaštitna arheološka iskopavanja kojima je osnovni cilj bio prikupiti podatke različitih faza tzv. "Đurđevačkog" bastiona te položaja i način gradnje drvenog mosta.

REZULTATI ARHEOLOŠKIH ISKOPAVANJA

Arheološki su radovi provedeni tijekom dvije godine,²² u 2012. godini na površini od 250 m² dobiveni su novi podatci o načinu gradnje mlađe faze bastiona s početka 17. stoljeća, a 2013. godine istražena je površina od preko 800 m² koja je pružila cjelovit tlocrt uške starije faze istog bastiona, način njegove gradnje, kao i tri para nosača istovremenog drvenog mosta koji upotpunjuju saznanja o načinu njegove izvedbe.²³

Prepoznat je način stabilizacije zemljanog nasipa mlađe faze bastiona, odnosno istražena je drvena "rešetkasta" supstrukcija koja zajedno s drvenim kosnicima tvori sinergijsku kompoziciju. U gotovo pravilnom razmaku nalazio se splet drvenih greda i stupova rešetkaste supstrukcije, gdje su se donje grede naslanjale na dvostruki red oblica (kosnika) uške bastiona. Dvostruki red gusto koso postavljenih drvenih oblica vrlo je kvalitetno i pažljivo građen. Za oblice su korištene grane hrasta lužnjaka, dok je za rešetku iskorišteno tijelo stabla (tesane masivne grede). Te su oblice promjera oko 20 cm, dužine oko ili nešto više od 3 m, a kako su pri dnu bile zašiljene može se govoriti o njihovu zabijanju u zemlju. U nizu drvenih oblica uške bastiona u mlađoj fazi ukupno je dokumentirano 118 primjeraka.

Krajem 16. stoljeća prostor pred Gradskim vratima izgledao je potpuno drugačije pa je tako tu postojao opkop ispunjen vodom preko kojeg se u grad pristupalo drvenim mostom. S obje strane zidanih vrata bio je naslonjen zemljani bedem, a s jugoistočne strane to je bio sastavni dio drveno-zemljanog "Đurđevačkog" bastiona. Dijelovi kortine bočnog naslonjenog bedema pronađeni su u profilu iskopa sonde 2012. godine gdje je prepoznat pokos koji je u donjem dijelu iznosio 21°, ali je u višim dijelovima mogao iznositi i do 40° što provedenim arheo-

---

²² Arheološka istraživanja vodio je Robert Ćimin (Muzej grada Koprivnice), a provedena su u razdoblju od 11. do 26. listopada 2012. godine. U iskopavanjima su sudjelovali studenti arheologije Josip Jagić (Kloštar Podravski) i Kristina Brodarić (Virje) te djelatnici tvrtke Koming d.o.o. Koprivnica (5 pomoćnih radnika, 3 strojara). U 2013. godini istraživanja su provedena u razdoblju od 10. do 24. listopada 2013. godine, a obrada terenske dokumentacije i geodetske izmjere do 6. studenog 2013. godine. Istraživanja je ponovno vodio Robert Ćimin, a sudjelovali su studenti arheologije: Josip Jagić (Kloštar Podravski), Ivan Valent (Koprivnica), Ilija Cikač (Starigrad) i Kristina Brodarić (Virje), dok je terensku dokumentaciju vodila i obradila Nikolina Benotić (Starigrad). Strojni iskop provela je tvrtka Koming d.o.o. Koprivnica, a nadzor vršila Blanka Koričan iz Koprivnice.

²³ Robert ĆIMIN, "Prilagodbe u arhitekturi podravskih utvrđenja pojavom osmanlijske opasnosti", *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, XII/26, Koprivnica, 2014., 7-11.

loškim istraživanjima nije bilo moguće dokumentirati. Već je prvim iskopavanjima 2012. godine prepoznat položaj i visinska kota starije faze bastiona, a upravo je stoga u istraživanjima naredne godine pažnja posvećena tlocrtnom položaju bastiona. S obje strane dvostrukog niza gusto položenih drvenih oblica teren je spušten za otprilike 0,3 m, kako bi se niz oblica mogao pratiti s obje strane; odnosno unutrašnje gdje se nalazio zemljani nasip i vanjske gdje je bio obrambeni opkop s vodom. S vanjske strane sonda je od bastiona otvarana u širini od oko 4 m, kako bi se bastion ocrtao u svojim osnovnim tlocrtnim gabaritima. Oblice bastiona su bile vrlo dobro očuvane, za što su korištene hrastove grane promjera 12 do 19 cm, dužine od 2,2 do 2,5 m, a koje su pri dnu bile zašiljene. Polagane su u zdravu zemlju na oko 0,9 m dubine i položene pod kutom od 15°. Ukupno se 51 oblica u dvostrukom nizu dužine 6,91 m protezala od sjevera prema jugu s otklonom od 12,84° prema zapadu, sljedeću stranicu dužine 11,82 m čini 98 oblica otklona od 14,15° prema jugu, zatim u dužini od 16,69 m niz od čak 144 oblica ima otklon od 8,01° prema zapadu i na kraju prema vrhu bastiona na istoku u dužini od 6,15 m istražen je niz od 61 oblice s otklonom od tek 1,38°. Ukupno je tako dokumentirano čak 354 drvenih oblica starije faze bastiona, od kojih je 44 istraženo u cijelosti od vrha do šiljka u proširenju sonde prema Oružanskoj ulici. Bilo je za očekivati kako će se niz oblica nastaviti prema istoku, odnosno vrhu bastiona, ali one tu izostaju što ukazuje kako ih izvorno nije niti bilo. Ukupna površina bastiona u starijoj fazi iznosila je oko 340 m².

Pored dviju faza "Đurđevačkog" bastiona arheološkim istraživanjima prepoznati su i nosači drvenog mosta. Pretpostavljena mu dužina prema kartografskim izvorima iznosi oko 60 m, datira u vrijeme prve faze gradnje bastiona započetog 1579., a dovršenog najkasnije 1584. godine pod vodstvom Andrea Maderne.²⁴ Tada je Koprivnica već klasična renesansna tvrđava s visokim drvenozemljanim bedemima i zidanim južnim i sjevernim Gradskim vratima. Već su 2012. godine pronađeni pojedini elementi mosta koji su pružili određena saznanja o njegovu izgledu. Ponajprije se to odnosi na masivnu gredu na koju su se spuštala pokretna vrata. Greda je u jednom trenutku "srušena" i ostala naopako okrenuta u mulju obrambenog opkopa. U funkcionalnom pogledu bila je položena na tri pronađena drvena nosača (stupa) četvrtastog presjeka, čiji raspon od 2,51 m u potpunosti odgovara četvrtastim utorima na pronađenoj gredi (zapadni 22 x 6 cm, istočni 29 x 8 cm).

Prvim iskopavanjima prepoznat je smjer mosta, ali ne i ostali elementi potrebni za razumijevanje njegova izgleda i gradnje. U proširenom dijelu sonde istraživane u 2013. godini na površini od 71 m² prepoznata su 3 para nosača

---

²⁴ Z. UZELAC, n. dj., 42.

mosta, kao i raspon dodatnih središnjih međunosaja.²⁵ Raspon među pojedinim parovima nosača (S-J) nije konstanta, a prosječno je iznosio oko 2,50 m, što odgovara prvim nosačima istraženim 2012. godine uz sama Gradska vrata. Linijski raspon dodatnih središnjih međunosaja od nosača iznosio je 7,33 m. Većina je izrađena od stabla hrasta, a tek su za dva korištene oblice (grane hrasta). Istraženi su do razine zdrave zemlje ili nešto niže, a iznad koje se nalazio mulj opkopa prosječne debljine oko 0,30 m.

Potpuna nepoznanica u dosad poznatim kartografskim i povijesnim izvorima jest nalazna situacija s 10 stupova-nosača između drvenog mosta i zapadne kortine "Đurđevačkog" bastiona. Na najužem dijelu obrambene arhitekture pronađena kompozicija stupova zajedno s mostom zatvara pravokutnu površinu od oko 22 m² (dužina 5,2 m i širina 4,1 m). Sjeverno do kompozicije u profilu proširene sonde dokumentirana je dublja razina opkopa za 0,42 m. Pretpostavka jest kako je takav dublji dio opkopa potreban pri ulasku i izlasku s primjerice nekog manjeg plovila na primjerice ribolovno пристаниšte uz most. Potvrdu ribolovstva u opkopu koprivničke tvrđave nalazimo u pronađenom primjerku ribarskih željeznih osti u zapuni mulja između stupova kompozicije, a koje su u nekom trenutku pale pod nju. U Engleskoj je primjerice potvrđeno i povijesno zapisano kako se je u opkopima utvrda redovito uzgajala slatkovodna riba pa je očito takva situacija bila i u slučaju koprivničke tvrđave.²⁶

UMJESTO ZAKLJUČKA: PROBLEMI, MOGUĆNOSTI I SMJERNICE

Zbog čega se kreće s revitalizacijom određenih kulturno-povijesnih cjelina? Vjerojatno ponajprije poradi popunjavanja kulturno-turističke ponude određene sredine. Revitalizacija u osnovi znači oživljavanje, vraćanje života / živosti, a pokatkad i obnavljanje zapuštenih i zaboravljenih vrijednosti. U takvim slučajevima ona obuhvaća više razina: istraživanje (povijest, arheologija), zaštitu (konzervatorski posebni uvjeti i smjernice), urbanizam (promjene GUP-a grada), samoodrživost (popunjavanje sadržaja) itd., a s krajnjim ciljem neposredne interpolacije prikupljenih saznanja prema zajednici.

---

²⁵ Budući da smjer mosta u južnom dijelu zalazi pod današnju Oružansku ulicu i popratnu infrastrukturu (kanalizacija, vodovod) odabran je prostor gdje je bilo moguće provesti istraživanje, a ujedno je to prostor gdje je istražena i dubina drvenih oblica istovremene (starije) faze bastiona.

²⁶ C. C. TAYLOR, "Moated sites: their definition, form, and classification", *Medieval moated sites, Research Report*, No. 17, F. A. ABERG (ed.), The Council for British Archaeology, Durham, 1978., 5.; H. E. Jean LE PATOUREL, "The excavation of moated sites", *Medieval moated sites, Research Report*, No. 17, F. A. ABERG (ed.), The Council for British Archaeology, Durham, 1978., 36.-45.; A. S. TINDALL: "The Moated House", *Country houses of Greater Manchester*, J. S. F. WALKER & A. S. TINDALL (eds.), Manchester, 1985., 61.

Preduvjet svake revitalizacije jest kulturno-povijesna podloga, odnosno njena utemeljenost. U Koprivnici toga ne nedostaje budući da su dijelovi renesansne tvrđave i danas vidljivi u prostoru, doduše većim dijelom oštećeni i izmijenjeni. Upravo je stoga rađeno nekoliko konzervatorskih studija obnove i revitalizacije tvrđave (prvo L. Klemenčić, zatim zajedno A. Žmegač i D. Stepinac) kojima se došlo do posljednje studije (Z. i D. Uzelac) kojom su pomireni i uključeni svi očuvani dijelovi tvrđave. Te su studije bazirane na osnovi povijesnih i kartografskih izvora,²⁷ a u krajnjim projektima koristit će se u što je moguće većoj mjeri prikupljena arheološka saznanja.²⁸ Uzelčevom studijom predviđen je modalitet revitalizacije tvrđave u 6 izvedbenih faza, a koji se u osnovi bazira na rekonstrukciju drvenog mosta s mogućnošću ostavljanja i/ili uklanjanja Oružanske ulice.²⁹ No, ukoliko će se slijepo slijediti rezultati arheoloških iskopavanja koja su potvrdila kako most ima blagi otklon prema zapadu i zalazi pod prostor današnje ulice, istu je nužno ukloniti. Usporedno s time potrebno je ukloniti i preraspodijeliti komunalnu infrastrukturu koja se pruža duž istočne strane ulice. Sve to potrebno je mijenjati u GUP-u grada Koprivnice, odnosno situacije oko koje se u javnoj raspravi vrlo rijetko postiže dogovor. Moguće je ostavljanje ceste uz otklon mosta prema istoku, koji bi se nalazio usporedno uz cestu, ali bi se time vizualni doživljaj znatno umanjio. Jedna od mogućnosti jest i djelomično ostavljanje ulice uz Gradska vrata kako bi se omogućio pristup Reberinskoj ulici. Možda je to i najlogičnije izvedbeno rješenje jer taj mali dio ceste ne remeti cjelovitost jugoistočnih dijelova, već dapače snažno odvaja moderni dio grada od same povijesne cjeline. Arheološkim iskopavanjima prepoznat je tlocrtni oblik i način stabilizatorske gradnje drveno-zemljanih bedema uške bastiona tako, kao i način gradnje drvenog mosta, pa tu ne izostaju povijesne činjenice u njihovoj budućoj rekonstrukciji.

Vrlo bitan segment u revitalizaciji lokaliteta jest popunjavanje sadržaja na tom prostoru. Djelomičnim uklanjanjem Oružanske ulice gubi se na protočnosti prometa i taj prostor postaje neka polupješačka zona. Stvaranje takve situacije ide u korist revitalizaciji tvrđave jer se time ljudi zadržavaju na tom prostoru i dolaze ciljano, umjesto da pored njega prolaze kao pored bilo koje druge javne zgrade. Gradskim vratima tako se vraća prvotna funkcija iz 16. stoljeća – ulaz u grad. U prizemlju Gradskih vrata potrebno je osigurati prostorije Turističke zajednice grada Koprivnice sa suvenirnicom u jednom krilu i suvremeno muzeološki koncipiran stalni postav o povijesti koprivničke tvrđave u drugom krilu. Šetnjom preko drvenog mosta i prolaskom kroz Gradska vrata potencijalan tu-

---

²⁷ M. SLUKAN ALTIĆ, n. dj., 176.-200.

²⁸ R. ČIMIN, "Prilagodbe u arhitekturi ...", 7.-11.

²⁹ Z. UZELAC, D. UZELAC, n. dj.; 53.-61.

rist dobio bi prvi dojam i informacije o povijesti i razvoju koprivničke tvrđave. Na katu Gradskih vrata bilo bi moguće pružiti ugostiteljsku uslugu s visokokvalitetnom ponudom izvornih podravskih jela (bazirati je možda na koprivi?). Na prostoru sjeverno i istočno od Gradskih vrata ima dovoljno prostora za smještaj vrtne ugostiteljske terase s dječjim igralištem koje bi privlačilo mlade parove u za djecu siguran neprometan dio grada. Sanitarni čvor namjerava se smjestiti u rekonstruirani dio zemljanog bedema koji će se naslanjati na bočnu stranu Gradskih vrata što je i vizualno i tehnološki najprihvatljivije rješenje.

Činjenica je kako stajaća voda stvara močvaru i kolonije invazivnih vodozemaca (žabe) i insekata (komarci) što ne priliči urbanom središtu poput Koprivnice. Samim time nameće se pitanje potrebe vraćanja vode u opkop. U tom slučaju uistinu treba napomenuti kako postoje brojni slični primjeri vraćanja vode koja se određenim sustavom filtara i propuštanja drži pod kontrolom, poput tvrđava u Slavanskom Brodu u Hrvatskoj ili Bourtange u Nizozemskoj, tako da je i takav problem moguće izbjeći.³⁰ Voda svakako pridonosi atraktivnosti revitalizacije u doživljajno-vizualnom smislu, stavlja u stvarnu funkciju drveni most i tvrđavu općenito te pruža i neke druge mogućnosti korištenja. U organizaciji Turističke zajednice grada Koprivnice na središnjem se gradskom trgu održava nekoliko godišnjih manifestacija koje bi se bolje uklopile upravo u revitalizirani prostor tvrđave. Primjerice, krajem ožujka održava se manifestacija "Ribolovci svome gradu" kojom se promovira ribolov i spremanje poslastica od slatkovodne ribe (šaran na rašljama, fiš-paprikaš). Sjetimo li se pronađenih ribarskih osti i pristaništa kod Gradskih vrata nastaje povijesno uporište za održavanje takvih događanja u opkopu i pokrajnoj glasiji tvrđave. S druge strane, rekonstruirano pristanište možda bi se moglo koristiti i za turističku vožnju opkopom u manjim čamcima. Druga manifestacija na središnjem gradskom trgu jest gradsko klizalište koje se otvara sredinom prosinca i traje sve do kraja veljače, a za koje se posebno priprema drvena i poprilično neugledna platforma. U opkopima staronizozemskih tvrđava nije se samo uzgajala riba, već se i klizalo. To nam zorno pokazuje slika Hendricka Avercampa "A Scene on the Ice" nastale oko 1625. godine, u vrijeme tzv. malog ledenog doba, a na kojoj je opkop tvrđave zaleđen i na njemu se odvijaju razni ledeni sportovi (klizanje, kolf).³¹ Pridodajmo k tome kako u Koprivnici 1893. godine djeluje "Klizalačko društvo",³² kao prvi povijesno

---

³⁰ Z. UZELAC, D. UZELAC, n. dj.; 37-39.

³¹ Hrvoje PETRIĆ, "Neka razmišljanja o 'malom ledenom dobu' i mogućim utjecajima na Podravinu", *Podravski zbornik*, 39/2013, ur. Robert ĆIMIN, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2013., 45., sl. 2.

³² *Izvjestaj upravnog odbora i kr. županijske oblasti županije Bjelovarsko-križevačke o stanju uprave i njihovom djelovanju za godinu 1910.*, Tisak Lav. Weiss, Bjelovar, 1911., 106.

dokumentiran sport u Koprivnici, koji se tada mogao provoditi upravo u opkopa-
tima uz Đurđevački bastion, budući da su ostali dijelovi bili zatrpani.³³ Za obje
spomenute manifestacije koristi se neprimjeren prostor i potrebna "scenografija"
pa bi njihovo premještanje bilo najbolje rješenje, kako s povijesne tako i s ambi-
jentalne strane.

Donedavno je na prvom katu zgrade Gradskih vrata bio smješten Državni ar-
hiv u Varaždinu – Sabirni arhivski centar Koprivnica, a prostor gradskih bedema
koristi se u snježnim mjesecima kao gradsko sanjkalistište. Jednom godišnje, kra-
jem kolovoza, održava se četverodnevni Renesansni festival (u 2015. godini 10. po
redu) sa scenskim uprizorenjem viteških igara, srednjovjekovnog života, obrta i
kulinarstva. Sve to nije dovoljno. Kod revitalizacije je potrebno ponajprije pove-
ćati mobilnost ljudi tim prostorom što je moguće zatvaranjem Oružanske ulice
kao prometnice, gradnjom centralnog gradskog parkirališta na prostoru sajmišta i
svojevrsno usmjeravanje ljudi na prolaz Gradskim vratima na putu prema centru
grada. Sve to neće moći biti izvedivo bez sredstava Europske unije, na čije će fondove
Grad Koprivnica kao nositelj projekta aplicirati program revitalizacije. Koliko će
vremena trebati da se čitav projekt i realizira, ostaje nam da vidimo.

LITERATURA

1. Ljubica BAKRAČ, "Prilog istraživanju koprivničkih utvrda", *Zbornik za narodni život i običaje*, 49, Zagreb, 1983., 27. – 44.
2. Leander BROZOVIĆ, *Grada za povijest Koprivnice*, Muzej grada Koprivnice, Kopriv-
nica, 1978.
3. Paškal CVEKAN, *Koprivnica i Franjevci: povijesno-kulturni prikaz dolaska i djelovanja
Franjevaca u Koprivnici prigodom jubileja sedam stoljeća pojave sinova brata Franje Asiškog
u Koprivnici*, Koprivnica, 1989.
4. Robert ČIMIN, "Interpolacija arheologije u društvo. Mogućnost prezentacije arhe-
oloških lokaliteta u Podravini", *Podravski zbornik*, 39/2013, ur. Robert ČIMIN, Muzej
grada Koprivnice, Koprivnica, 2013., 181.-194.
5. Robert ČIMIN, "Prilagodbe u arhitekturi podravskih utvrđenja pojavom osmanlij-
ske opasnosti", *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, XII/26, Koprivnica,
2014., 5.-19.
6. Dragutin FELETAR, *Podravina. Općine Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sa-
dašnjosti. Knjiga I: Povijesno-geografski pregled od paleolita do 1945. godine*. Centar za kul-
turu, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 1989.
7. *Izveštaj upravnog odbora i kr. županijske oblasti županije Bjelovarsko-križevačke o stanju
uprave i njihovom djelovanju za godinu 1910.*, Tisak Lav. Weiss, Bjelovar, 1911., 106.

---

³³ I drugdje se u svijetu prirodni tokovi koriste u slične rekreativne svrhe, poput Otawe, glavnom
gradu Kanade, gdje se u zimskim mjesecima zamrznuti kanal Rideau koristi kao gradsko klizalište.

8. Rudolf HORVAT, *Poviest slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice*, Zagreb, 1943.
9. Nada KLAIĆ, *Koprivnica u srednjem vijeku*, Centar za kulturu, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 1987.
10. Lorand KLEMENČIĆ, "Program revitalizacije jezgre s prezentacijom koprivničke tvrđave", *Podravski zbornik*, 29/2003, ur. Dražen ERNEČIĆ, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2003., 60.-76.
11. Milan KRUHEK, "Tvrđava u Koprivnici - povijesni i tipološki razvoj", *Koprivnica, grad i spomenici*, ur. Ivanka REBERSKY, Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti Sveučilišta, Zagreb, RO Centar za kulturu OOUR Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 1986., 24.-31.
12. Milan KRUHEK, *Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1995.
13. Igor KULENOVIĆ, "Arheološka istraživanja na lokalitetu Oružana u Koprivnici", *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, I/2, Koprivnica, 2002., 153.-165.
14. H. E. Jean LE PATOUREL, "The excavation of moated sites", *Medieval moated sites, Research Report*, No. 17, F. A. ABERG (ed.), The Council for British Archaeology, Durham, 1978., 36.-45.
15. Ranko PAVLEŠ, "Razlozi i uvjeti nastanka Koprivnice i njeno mjesto među srednjovjekovnim urbanim naseljima", *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, VI/11, Koprivnica, 2007., 88.-106.
16. Ranko PAVLEŠ, "Pokušaji prikaza koprivničkih srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih utvrda", *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, IX/17, Koprivnica, 2010., 53-85.
17. Hrvoje PETRIĆ, *Koprivnica u 17. stoljeću*, Meridijani, Samobor, 2005.
18. Hrvoje PETRIĆ, "Neka razmišljanja o 'malom ledenom dobu' i mogućim utjecajima na Podravinu", *Podravski zbornik*, 39/2013, ur. Robert ĆIMIN, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2013., 37.-48.
19. Marija PLANIĆ-LONČARIĆ, "Organizacija prostora grada Koprivnice do 19. stoljeća", *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 8, Zagreb, 1984., 7.-31.
20. Mirela SLUKAN ALTIĆ, *Povijesni atlas gradova III. svezak - Koprivnica*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2005.
21. Tadija SMIČIKLAS, ur., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. V-XII, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1907.-1914.
22. Marina ŠIMEK, "Arheološka istraživanja varaždinske utvrde i projekt Bastion", *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, VII/13, Koprivnica, 2008., 5.-21.
23. C. C. TAYLOR, "Moated sites: their definition, form, and classification", *Medieval moated sites, Research Report*, No. 17, F. A. ABERG (ed.), The Council for British Archaeology, Durham, 1978., 5.-13.
24. A. S. TINDALL: "The Moated House", *Country houses of Greater Manchester*, J. S. F. WALKER & A. S. TINDALL (eds.), Manchester, 1985., 57.-72.
25. Zlatko UZELAC, "Tvrđava Koprivnica. Prijedlog zaštite, restauriranja i rehabilitacije očuvanog dijela koprivničkih bedema", *Podravski zbornik*, 37, ur. Dražen ERNEČIĆ, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2011., 32.-58.

26. Zlatko UZELAC, Damjan UZELAC, *Urbanističko-konzervatorska studija i prijedlog obnove prostorne cjeline jugoistočnog bastiona grada Koprivnice*, elaborat, Zagreb, 2011.
27. Ratko VUČETIĆ, "Prostorni razvoj srednjovjekovnih kraljevskih gradova u Podravini", *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, II/3, Koprivnica, 2003., 133.-141.
28. Andrej ŽMEGAČ, Davorin STEPINAC, *Zgrada Oružane i jugoistočni bastion koprivničke tvrđave (Povijesno-građevni razvoj i vrednovanje. Prijedlog konzervatorskih smjernica. Idejno rješenje obnove)*, elaborat, Zagreb, 2002.

SAŽETAK

REVITALIZACIJA KOPRIVNIČKE RENESANSNE TVRĐAVE: PROBLEMI, MOGUĆNOSTI I SMJERNICE

Koprivnička renesansna tvrđava jedan je od najvrjednijih kulturno-povijesnih spomenika obrambenih karakteristika u sjevernoj Hrvatskoj. Nažalost, njeni su ostaci tek djelomično očuvani u njenu jugoistočnom dijelu i sastoje se od južnih Gradskih vrata s "Đurđevačkim bastionom", velikim opkopom i dva revelina. U posljednjih 20-ak godina postojalo je nekoliko pokušaja revitalizacije tih ostataka. U tu su svrhu od Muzeja grada Koprivnice naručena su zaštitna arheološka iskopavanja tijekom 2012. i 2013. godine prilikom kojih je prikupljen velik broj dosad nepoznatih informacija o gradnji ove drveno-zemljane tvrđave, kao i neki podaci o životu srednjovjekovnih stanovnika same Koprivnice. Istovremeno su se pojavili određeni problemi u urbanizmu, prostornoj i kulturnoj revalorizaciji tog dijela grada Koprivnice, kao i potreba popunjavanja sadržaja na samim bedemima. Mogućnosti koje revitalizirana tvrđava u Koprivnici može dobiti svakako bi trebale prevladati takve prepreke, a sve u stvaranju turističkog brenda "slobodnog, kraljevskog i glavnog grada Koprivnice".

Ključne riječi: Koprivnica; rani novi vijek; tvrđava; obrambena arhitektura; revitalizacija; turizam.

SUMMARY

RENAISSANCE FORTRESS REVITALIZATION IN KOPRIVNICA: PROBLEMS, OPPORTUNITIES AND GUIDELINES

The Renaissance fortress in Koprivnica is one of the most valuable cultural and historical monuments of defensive characteristics in Northern Croatia. Unfortunately, her remains were preserved only partially in their southeastern part and it consist only the southern City Gate with the Đurđevac bastion, a large moat and two ravelins. In the last 20 years there was a few attempting to start the revitalization of its remains. In the same purpose Koprivnica Town Museum has carry out archeological researches during the 2012 and 2013. It was collected a numerous previously unknown informations about building a wooden-earthen fortress, as well as some information about the life of the medieval citizens of Koprivnica. At the same time appeared certain problems in urban, spatial and cultural re-evaluation of this part of the city of Koprivnica and the need to fill out a various contents in this area. Possible potential that revitalized fortress in Koprivnica could got should overcome such obstacles, all in a creation of tourism brand of "free, royal and capital city of Koprivnica".

Key Words: Koprivnica; Early Modern Period; fortress; defence architecture; revitalization; turism.

PRILOZI

Slika 1. Satelitski snimak središta Koprivnice s vidljivim ostacima tvrđave (Arkod preglednik, 9. 3. 2015.).

Slika 2. Pogled iz zraka na istraženu sondu pred Gradskim vratima (snimio: R. Čimin, 2012.).

Slika 3. Sjeverni profil kod drvenog mosta i pristanište uz produbljeni opkop (snimio: R. Čimin, 2013.).

Slika 4. Pogled iz zraka na istražene drvene ostatke starije faze "Đurđevačkog" bastiona i mosta s pristaništem pred Gradskim vratima (snimio: M. Vuković, 2013.).

Slika 5. Satelitski snimak koprivničke "Bašće" s označenim poteškoćama u revitalizaciji: neiskorišteni veliki prostor sajmišta kao centralno gradsko parkiralište, Oružanska ulica s infrastrukturom i izlazak Reberinske ulice na Ulicu Matije Gupca (Arkod preglednik, 9. 3. 2015., doradio: Robert Ćimin).

Slika 6. Idealna rekonstrukcija jugozapadnog dijela koprivničke tvrđave u starijoj fazi s drvenim mostom (prema studiji Z. Uzelca, 2011.).

Slika 7. Opkop koprivničke tvrđave ispunjen vodom (snimio: R. Čimin, 2014.).

Slika 8. Hendrick Avercamp (1585-1634), A Scene on the Ice, oko 1625. - National Gallery of Art, Washington DC, USA (<http://commons.wikimedia.org/wiki>, 5. 9. 2013.).

Slika 9. Primjer revitalizirane tvrđave staronizozemske fortifikacijske škole - Bourtonne u Nizozemskoj ([https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/originals/10.3.2015.](https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/originals/10/3/2015/)).

Slika 10. Prizor s Renesansnog festivala u Koprivnici (snimio: I. Brkić, 2014.).